

צ'רנוביץ

(גרמנית: Czernowitz; רומנית: צ'רנאוץ, Cernauti; אוקראינית: צ'רנובצי, Chernovtsy). עיר מחוז ובירת חבל בוקובינה. עד 1918 היתה בשלטון אוסטריה. ב-1918-1940 נכללה ברומניה, וביוני 1940 סופחה לברית-המועצות. רבים מהיהודים, שב-1930 היה מספרם 46,000 והם היו 40% מתושבי צ', קיבלו תחילה באהדה את השלטון הסובייטי, בתקווה כי ישים קץ לרדיפות האנטישמיות שהתגברו מאוד בסוף שלטון הרומנים. הסובייטים שמו קץ לחיים הלאומיים היהודיים, ומדיניות החרמת הרכוש והנכסים שלהם פגעה מאוד ביהודים. ב-13 ביוני 1941 נעצרו כ-10,000 יהודים רובם מצ' וגורשו לסיביר – מנהיגי הציבור היהודי, ראשי התנועה הציונית, בעלי רכוש לשעבר וגם רבים שנלקחו באופן שרירותי. רבים מאוד מהמגורשים נספו במחנות בקור, ברעב ובמחלות.

ב-30 ביוני 1941, שמונה ימים אחרי פלישת הגרמנים לברית-המועצות, פינו הסובייטים את צ', אחרי שהציתו כמה בנייני ציבור, והדבר גרם שריפות במרכז העיר. לפני-כן גויסו יהודים רבים לצבא הסובייטי והוצאו מן העיר. החיילים הרומנים והגרמנים שנכנסו לצ' וכן תושבים אוקראינים ורומנים שדדו באופן שיטתי את בתי היהודים, רצחו, אנסו והתעללו ביהודים. יהודים רבים נעצרו וכ-600 נרצחו בידי איינזצקומנדו b10 ושותפיהם הרומנים. ב-10 ביולי הגיע מטה האיינזצגרופה D ולדרישת מפקדה, אוטו אולנדורף, הוחרפו הצעדים נגד היהודים. כ-1,500 יהודים שנעצרו בידי האיינזצקומנדו b10, רובם אנשי רוח וצעירים, נרצחו בעזרתה של המשטרה הרומנית, ביניהם גם הרב הראשי ד"ר אברהם מרק, ובית-הכנסת הגדול הוצת. בראשית אוגוסט הוציא איינזצקומנדו b10 להורג 682 יהודים. השלטונות הרומניים שקיבלו את מלוא האחריות על העיר יזמו צעדי אפליה שונים: ענידת הטלאי הצהוב, ציון המלה 'יהודי' על שלטי הבתים, איסור תנועה בשעות ובאיזורים מסויימים, צמצום מנות מזון, עבודת כפייה בלי תמורה, ומאסר בני ערובה. ב-11 באוקטובר רוכזו כל היהודים, יותר מ-50,000, בשטח קטן של כמה רחובות צדדיים, ורכושם ונכסיהם הוחרמו בידי נציגי הבנק הלאומי הרומני. הדבר נעשה בפקודת המושל קאלוטסקו, למרות התנגדותו של ראש-העירייה, חסיד אומות העולם פופוביץ. ראשי השלטון הרומני היו ברובם אנטישמים, חסידים של התנועות האנטישמיות של אלכסנדרו קוזה ו'משמר הברזל'. ב-10 באוקטובר הובאה לידיעת השלטונות פקודתו של הרודן יון אנטונסקו לגרש את יהודי העיר לטרנסניסטריה, הפקודה נמסרה בעל-פה על-ידי שני קצינים גבוהים של המטכ"ל הרומני, לבל תישאר עדות כתובה למעשה.

ב-12 באוקטובר 1941, ימי חג הסוכות, החל הגירוש לטרנסניסטריה. במשלוח הראשון היו כ-6,000 יהודים שהוסעו בקרונות בקר. בראש המגורשים צעדו הרבנים פרידמן מבויאן והאגר, נושאים ספרי-תורה בזרועותיהם וסביבם חסידים. ב-17 באוקטובר יצא המשלוח

השני, ואחר-כך נמשכו הגירושים עד 15 בנובמבר, כאשר ציווה אנטונסקו להפסיקם. בסך-הכול גורשו לטרנסניסטריה באוקטובר-נובמבר 1941 דרך מחנה מרקולשט שבסרביה 28,391 יהודים. בצ' נשארו 20,000 יהודים, בעלי רשיונות מיוחדים של 'מועילים' לכלכלה. כ-1,500 יהודים המירו את דתם בתקווה להינצל מגירוש, אך השלטונות התייחסו בחומרה למעשה, והרבה מהם הורשעו כי המירו את דתם למראית-עין בלבד ונידונו לעונשי מאסר. ב-4 ביוני 1942 חודשו הגירושים. כ-2,000 יהודים גורשו לטרנסניסטריה דרך נקודת הגבול באטאקי (Atachi), חלקם נמסרו לידי הס"ס והועברו מעבר לנהר בוג, ורובם נרצחו. ב-13 ביוני גורשו כ-200 יהודים, חלקם חולי-רוח. ב-28 ביוני נערך הגירוש השלישי. בשלושת הגירושים האלה שולחו לטרנסניסטריה כ-4,000-5,000 יהודים, ועד נובמבר 1943 שרדו לא יותר מ-500 מהם. שיעור תמותת הילדים המגורשים לטרנסניסטריה הגיע ל-100%, ושיעור תמותת המבוגרים – עד 70%. בעת הגירושים ולאחריהם הגיעו לצ' רומנים אנשי עסק ואחרים מכול קצווי רומניה, והשתלטו על מפעלי התעשייה והמסחר שנטשו היהודים או שהוחרמו מהם. חלקם פורקו והועברו לפנים רומניה. מצבם הכלכלי של כ-16,000 היהודים שנשארו בעיר היה קשה מאוד, רובם עבדו בכל עבודה שאיפשרה להם להינצל מגירוש. באוקטובר 1943 בוטלה חובת ענידת הטלאי הצהוב והאיסור על התנועה החופשית ברחובות. השלטונות אסרו על היהודים לצאת ממנה עם הרומנים שיצאו משם בהתקרב הצבא האדום. העיר נותרה בראשית פברואר 1944 בידי הצבא הגרמני, ורק שחרורה המהיר בידי הצבא הסובייטי מנע מהם לחסל את שארית הפליטה. באפריל 1945 עזבו את העיר כמעט כל היהודים המקומיים, פרט לאלפיים, ומרומניה עלו רובם לארץ-ישראל.